

27. Derleme Sözlüğü'nde yer alan beden hastalıkları ile ilgili söz varlığı**Meltem GÜL¹****Fatma YÜKSEL²**

APA: Gül, M. & Yüksel, F. (2022). *Derleme Sözlüğü'nde yer alan beden hastalıkları ile ilgili söz varlığı*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 444-467. DOI: 10.29000/rumelide.1221879.

Öz

Dil, duygu ve düşünceleri ifade etmeyi sağlayan, bir toplumun kültürünü şekillendirirken aynı zamanda ondan etkilenen en temel iletişim aracıdır. İnsanoğlu yaşamı boyunca bir durum veya olayla karşılaşırken kavramları adlandırırken farklı yaklaşımlar izlemiştir. Bu nedenle geçmişten günümüze kadar sözcüklerin hangi dönemlerde hangi anlam ve şekillerde kullanıldığının belirlenmesi önemlidir. Bu kapsamda dikkat çeken eserlerden biri olan Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, içerdiği zengin kavram çeşitliliği nedeniyle önemli çalışmalarındandır. Sözlük, yurdumuzun farklı bölgelerinde halk ağzından sözlerin derlenmesi ile oluşturulmuştur. Bu sebeple Derleme Sözlüğü, Türk dilinin aynası olması bakımından önemli çalışmalarındandır. Bu çalışmada yansıttığı ağız özellikleri açısından birçok kavramı barındırması ile dikkat çeken Derleme Sözlüğü'nden hareketle bedensel hastalıkların söz varlığı tespit edilerek incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada Türk Dil Kurumunun yayınladığı 12 ciltlik Derleme Sözlüğü temel alınarak bedensel hastalıkların söz varlığı incelenmiş, aynı zamanda konuyla ilgili tarihi ve çağdaş kaynaklar taranıp söz varlığı saptanmaya çalışılmıştır. Sözcükler incelenirken kullanılan kaynaklarda aynı söz varlığı bulunuyorsa (+) bulunmuyorsa (-) işaretleri konulmuştur. Derleme Sözlüğü'nde tespit edilen beden hastalıkları ile ilgili söz varlıklarından bazılarının Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine kadar kullanılmış olduğu belirlenmiştir. Belirlenen bu unsurlar tek tek gösterilmiştir. Çalışmada Derleme Sözlüğü'nde beden hastalıkları ile ilgili görevli kelimeler tespit edilmiş, tespit edilen kelimeler kaynak eserdeki yazımına bağlı kalınarak aynen aktarılmıştır.

Anahtar kelimeler: *Derleme Sözlüğü*, söz varlığı, bedensel hastalık, sağlık

The presence of bodily diseases in *Derleme Sözlüğü***Abstract**

Language is the most basic means of communication that allows expressing emotions and thoughts, shaping the culture of a society, while at the same time being influenced by it. Human beings have followed different approaches in naming concepts when encountering a situation or event throughout their lives. For this reason, it is important to determine which meanings and ways words have been used in which periods from the past to the present. *Derleme Sözlüğü*, which is one of the works that attracts attention in this context, is one of the important works due to the rich variety of concepts it contains. The dictionary was created by compiling words from the mouths of the people in different regions of our country. For this reason, *Derleme Sözlüğü* is one of the important works in terms of

¹ Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Van, Türkiye), gulmltm@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3522-5635 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 01.11.2022-kabul tarihi: 20.12.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1221879]

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD (Van, Türkiye), fatmayuksel4788@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0741-6784

being a mirror of the Turkish language. In this study, based on the Compilation Dictionary, which attracts attention with its many concepts in terms of the oral characteristics it reflects, the existence of bodily diseases has been tried to be examined by determining. In the study, the vocabulary of bodily diseases was examined based on the 12-volume *Derleme Sözlüğü* published by the Turkish Language Institution, and at the same time, historical and contemporary sources related to the subject were scanned and vocabulary assets were tried to be determined. It is indicated in parentheses whether there are the same word entities in the sources used when examining words. If there are the same word entities in the sources, they are shown with (-) signs if (+) is not found. Turkish Dictionary of Turkish It has been determined that some of the vocabulary elements related to physical diseases detected in *Derleme Sözlüğü* have been used from Old Turkish to Turkish. These identified elements are shown one by one. In the study, all the words related to the disease were identified in *Derleme Sözlüğü*, and the transcript of the detected words in the dictionary was transferred exactly by taking into account.

Keywords: *Derleme Sözlüğü*, body, bodily disease, health

Giriş

Kelime anlamına baktığımızda sözlük, “Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat.” şeklinde açıklanmıştır (TS, 2005:1806). Ağız sözlükleri “Belirli bir bölgede konuşulan yazı dilinde yer almayan yahut anlam farklılığı olan kelimelerin sözlüğü” (Akar, 2009:a4) şeklinde tanımlanmaktadır. Türk dilinin ilk ağız sözlüğü Kâşgarlı Mahmud’un eseri olan *Dîvânü Lugâti’t-Türk*’tür. Karahanlı yazı dilinde kullanılan kelimelerin yanı sıra çeşitli Türk boylarının ağız özelliklerini gösteren söz varlığı da toplandığı için *Dîvânü Lugâti’t-Türk*’ü XI. yüzyıl Türkçesinin genel bir ağız sözlüğü olarak değerlendirmek yanlış olmaz (Akar, 2009a: 5). Türkiye Türkçesi ağızlarının söz varlığını derleme çalışmaları Kurtuluş Savaşı yıllarında başlamıştır. Türkiye Türkçesinin ilk ağız sözlüğü ‘*Anadilden Derlemeler*’ adını taşımaktadır. Maarif Vekilliği ve Dil Encümeninin çalışmaları ile 1920-1930 yılları arasında toplanan ağız malzemesi, Hamit Zübeyr ve İshak Refet tarafından 1932’de yayımlanmıştır (Korkmaz, 2000: 7-8). Bu eserin devamı niteliğindeki “*Ana Dilden Derlemeler 2*” ise 1952’de basılmıştır (Korkmaz, 2000: 13). 1932-1934 yıllarında yapılan birinci derlemeden ve 1952-1959 yıllarında yapılan ikinci derlemeden elde edilen verilerle *Derleme Sözlüğü* hiç şüphe yoktur ki bugüne kadar Türk dili için yapılmış en zengin, en önemli diyalektoloji sözlüğüdür (Tezcan, 1991: 151). Her iki derlemenin birleştirilmesi ve *Ana Dilden Derlemelerde* bulunduğu hâlde birinci ve ikinci derlemelerle kuruma gelmemiş olan bazı sözler de 2009 baskısına katılmıştır. Bu eser birinci ve ikinci derleme yoluyla yurdun çeşitli bölgelerinden söz derlemiş olan binlerce kişinin Türk Dil Kurumuna göndermiş oldukları 600.000’den fazla fişe dayanmaktadır.

Birinci derleme, Türk Dil Kurumunun (o zamanki adı ile Türk Dili Tetkik Cemiyetinin) 26 Eylül 1932’de toplanan birinci kurultaydan sonra ele alınan ilk işler arasında halk ağzından derlemeler yapmak görevini üstlenmesi ve bu işe resmî organların yardım etmeleri hükümetçe uygun görülmesiyle bir kararname ile “Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde söz derleme işlerini yoluna koymak üzere bir “Söz Derleme Talimatnamesi mer’iyete konulmuştur.” Bu talimatname gereğince halk arasında yaşayan Türkçe sözleri derlemek için Türk Dili Tetkik Cemiyetine yardımda bulunmak üzere her ilde valinin başkanlığında bir “derleme heyeti” kurulmuştur. Böylece 1933 yılında bütün yurtda bir derleme seferberliği başlamış ve derleme seferberliğine isteyen herkes katılmıştır. 1939-1951 yılları arasında eser, dört cilt olarak basılmıştır. Bu dört cilt 1709 sayfa tutmaktadır (Erdem, 2011:8).

Eserde bulunan 25.000-30.000 kadar halk ağzı, kelimesi alfabe sırası ile madde başı olarak yazılmış, her kelimenin anlamı veya anlamları verildikten sonra hangi ilin hangi kasaba veya köyünden derlendiği o madde içinde gösterilmiştir. Bu dört cilde ek olarak folklor sözlerini içeren ve “*Yazı Dilinden Halk Ağzına İndeks*” adında 5. ve 6. cilt eklenmiştir. Birinci derlemenin verimi olan *Söz Derleme Dergisi* üzerindeki çalışmalar 1957’de sona ermiştir. İkinci derlemeye ise birinci derlemenin tamamlanması ve düzeltilmesi gereken bir eser olduğu anlaşıldığı zaman başlanmıştır. Çünkü halk ağzında yaşamakta olan birçok kelimenin bu eserde yer almadığı görülmüştür. Gerek kelimelerde, gerek anlamlarda bazı yanlışların bulunduğu, yapılan incelemelerden anlaşılmıştır. Söz Derleme Dergisinde yalnız alfabemizdeki harfler kullanıldığından halk ağzında pek yaygın olan é, ħ, ñ sesleri belirtilmemiştir. İşte bu eksiklerin tamamlanması ve yanlışların düzeltilmesi maksadı ile yeni bir derleme yapılması uygun görülmüştür. İkinci derleme için resmî örgütleri görevlendirme yolu tutulmamıştır. Türk Dil Kurumu, maksadını yurt içindeki dil meraklılarına duyurmuş ve böyle bir yurt hizmetinde bulunmak isteyenleri yardıma çağırmıştır. İkinci derleme çalışmaları, 1952 başından 1959 sonuna kadar üç kere tekrarlanan programlarla yürütülmüştür. Bu defa gelen fişlerin sayısı 450.000’i bulmuştur. Yeni fişler, *Söz Derleme Dergisi*’nin birçok yerlerini düzelttikten başka hayli yeni kelime getirmiş, *Söz Derleme Dergisi*’ndeki kelimelerin anlamlarına yeni anlamlar eklemiş ve bir söz için önce gösterilen derleme yerlerine başka derleme yerleri katmıştır (Derleme Sözlüğü, 1993:X).

Ağızların kaybolmaya karşı direnme gücünün zayıf olmasından dolayı Derleme Sözlüğü ile ağızlardaki söz varlığının toplanması büyük önem taşımaktadır. Eser, bugüne kadar sözlüklere ve yazı diline girmemiş olan söz varlığı unsurlarını toplamak, tanıtmak, bunlar üzerinde her açıdan yapılabilecek bilimsel araştırmalara yol açma düşüncesiyle oluşturulmuştur. Bu sözlük ile dilimizin tarihi gelişimi, değişimi ve yayılma alanıyla birlikte söz varlığına da kolaylıkla erişim sağlanmıştır. Bu açıdan Derleme Sözlüğü ağız araştırmacılarının sık başvurduğu ve üzerinde çalışma yaptığı başucu kaynağı konumundadır.

Derleme Sözlüğüne katkı sağlamak amacıyla da çeşitli konularda birçok araştırmacı tarafından incelemeler gerçekleştirilmiştir (Erdoğan, 2022:211-226). Başta ağız çalışmaları olmak üzere ülke sınırları içerisinde yer alan bölgelerden “*Derleme Sözlüğü’ne Katkılar*” başlığı altında yapılan çalışmalar bölge ağzında görülen deyimler, atasözleri ve eskicil sözcükler gibi konularda yapılan çalışmalar Derleme Sözlüğüne katkı sağlayan çalışmalardır (Ata, A. 2000:67-99).

Ağız sözlükleri kapsamında yer alan Derleme Sözlüğüne katkı sağlayabilecek kaynaklar kapsamında gördüğümüz, kavramlar dizini, tıp, bitki, yerbilim, halkbilim terimleri gibi sözlük çalışmalarında mevcuttur (Özgül, A. 2021). Ayrıca Derleme Sözlüğü ve ağız sözlükçülüğü üzerine düzeltme ve eleştirilerin yapıldığı çalışmalar da bulunmaktadır (Erdem, M.D. 2013:95-102). Bunlar arasında Derleme Sözlüğü temel alınarak yapılan çalışmalar ile halkın hastalıklar ve bunun gibi diğer sorunlar karşısında ürettiği çözüm yollarına dair halk hekimliği çalışmaları da vardır (Kaya, Y. 2020). Derleme Sözlüğü’nden hareketle oluşturulan çalışma konulardan biri de “sağlık deyişleri” üzerine yapılan çalışmalardır, yapılan çalışmalardan en kapsamlısı ise “Halk Dilinde Sağlık Deyişleri Sözlüğü”dür. Çalışma Zafer Özteke’ye ait olup Derleme Sözlüğü’nün birinci baskısından yararlanılarak hazırlanmış, sağlıkla ilgili her türlü kavramı içermektedir (Özteke, 1992). Ayrıca “Derleme Sözlüğüne Katkılar” başlığıyla verilen çalışmalarda, ağız çalışmaları ve ağız sözlüklerinde geçen sağlık deyişleri de önemlidir (Tokat, F. 2104).

Bu çalışmada da Derleme Sözlüğü’nden hareketle Anadolu’da karşılaşılan beden ile alakalı hastalıkların söz varlığı ele alınmıştır. Geçmişteki sağlık koşulları günümüzdeki kadar gelişme gösteremediği için

hastalık tanıları halk arasında farklı isimler ile adlandırılıyordu. Bu adlandırmaların nesilden nesile söz ile aktarılması kullanış farklılıklarına neden olmuştur. Hatta bölgeden bölgeye bile bu kullanımlar farklılık göstermiştir. Bu farklı ya da benzer kullanımların günümüzde devam edip etmediğinin görülmesi bakımından bu tür çalışmalar önemlilik arz etmektedir. Çalışmada, Derleme Sözlüğünde yer alan beden hastalıkları ile ilgili söz varlığı unsurlarının tamamı tespit edilerek verilmiştir.

Çalışma, içerik analizi yönteminden yararlanılarak Derleme Sözlüğü ve konuyla ilgili çağdaş kaynakların taranmasıyla oluşturulmuştur. Çalışmada, Derleme Sözlüğü'nde geçen beden hastalıkları ile bağlantılı olan halk ağzında karşılaşılan genetik, geçici ve yaşlılıktan kaynaklanan hastalıklar da tespit edilmeye çalışılmıştır. Sözlükte bulunan hastalıkla ilgili söz varlıkları; (KB), (EDPT), (EUTS), (KTS), (KBS), (GBTS), (DLT), Halk Dilindeki Sağlık Değişleri Üzerine Bir İnceleme gibi eserlerle karşılaştırılmıştır. Elde edilen verilerin kaynak, cilt ve sayfa numarası verilmiş, ayrıca sayfa içindeki konumuna göre a-b olarak belirtilmiştir. Çalışmada XII ciltten oluşan Derleme Sözlüğü'nde kullanılan unsurlar ve kelimelerin derlendiği yer adları DS'de geçtiği şekliyle verilmiştir. Buna göre kelimenin derlenme yeri köy ise başına hiçbir işaret konulmamış, ilçe merkezi ise * işareti ile gösterilmiştir. İncesu *Dinar - Afyon şeklinde yazılı olan madde Afyon'un Dinar ilçesine bağlı İncesu köyünden derlenmiş demektir.

Bu çalışmanın temel amacı Anadolu ağızlarındaki söz varlığının en önemli kaynak eseri durumunda olan Derleme Sözlüğü (DS) üzerinde bir inceleme yaparak beden hastalıkları ile ilgili olarak Anadolu ağızlarında yaşayan söz varlığını tespit etmektir.

1. Derleme Sözlüğü'nde yer alan beden hastalıkları ile ilgili söz varlığı

1.1. Deri yüzeyinde meydana gelen hastalıklar

Vücudun herhangi bir yerinde meydana gelen, deride ödem, şişkinlik, kızartı, ağrı, yara, leke şeklinde kendini gösteren hastalıklardır. Deri hastalıklarındaki belirtiler hastalık çeşidine göre değişkenlik gösterir.

alaflama: Yüzde çiban şeklinde çıkan bir hastalık. (*Dinar - Af.) (DS, I, 1993,185b), KTS (-), EUTS (-), KB (-), DLT (-), EDPT (-), GBTS (-), KBS (-).

alğelin: Ateşli hastalıktan al lekeler oluşmuş. (Dereçine Sultandağı - Af.) (DS, XII, 1993,4415a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

alazlama: El, ayak ve yüzün kızarıp şişmesiyle meydana gelen hastalık, yılanlık. (İğdecik, Sancaklı - Mn.; Büyükyenice *Osmaneli - Bil.; Tepe *Seben - Bo.; *Bartın - Zn.; Genek - Çkr.; - Sn.; - Sm.; Kör *Merzifon - Ama.) (DS, I, 1993,206a), OTAL (-), EUTS (-), DLT (-), KB (-), EDPT (-), GBTS).

aşaklamak: İltihaplanmak, şişmek. (Mesken *Yatağan - Mğ.) (DS, I, 1993, 349b), aşaklamak 'aşğılamak küçük saymak' (DLT-305), KTS (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

avsun: Vücutta beliren kabartılar. (Cinis *Aşkale Ezm.; *Bor, - Nğ.; *Beyşehir - Kn.) (DS, I, 1993, 393a), KTS (-), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

baba: Koyun ve insanların akciğerlerinde olan bir hastalık. (*İncesu - Ky.) (DS, I, 1993, 447b) baba 'peder, baba' (EUTS-98), baba 'büyük, büyüğün küçüğe ve küçüğün büyüğe hitap ettiği zaman söylediği kelime' (KTS-21), baba 'ata' (DLT-810), KB (-), EDPT (-), GBTS (-), KBS (-), (OTAL).

bağa: Boğazda deri altında olan şişlik guatr. (*Eğirdir köyleri, *Keçiborlu, - Isp.; Belönü Brd.; Yukarıseyit, *Çal, Yukarıboğaz *Tavas - Dz.; *Tire - İz.; *Alaşehir - Mn.; Ersis *Yusufeli - Ar.; Uğurlu, Cıvler, *Ermenek - Kn.; Karadere *Gündoğmuş - Ant.; İncirköy *Fethiye Yerkesik Mğ.) (DS, II, 1993, 472b), KTS (-), KB (-), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

belinmek: Uçuklamak, dudakta uçuk çıkmak. (Çoban *Tavşanlı - Kü.) (DS, II 1993,619b), KBS (-), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bezeme: Vücutta şiş ve kızartılarla beliren bir çeşit deri hastalığı. (*Eşmeve çevresi - Uş.; Yassıviran Uluğbey *Senirkent, Sücüllü *Yalvaç, *Keçiborlu - Isp.; Kurna - Brd.; Iğdır *Çivril, Ekse *Çal Dz.; Tepeköy *Torbalı Falaka *Bayındır - İz.; - Ba.; Evreşe *Gelibolu - Çkl.; - Brs.; Yenice *Emet Kü.; Tokat - Es.; Tepe *Seben - Bo.; *İnebolu - Ks.; - Sn.; *Merzifon - Ama.; *Kemalpaşa - Oradı.; Gündül *Ayaş, Şabanözü - Ank.; - Kn.) (DS, II, 1993, 650b), bezemek 'nakişlamak' (DLT-263), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bezerme: Vücutta şiş ve kızartılarla bir hastalığın belirmesi. (- Gaz.) (DS, II 1993,652a), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bezileme: Kızıl hastalığı. (Bardakçı *Seyitgazi - Es.) **2.**Vücutta akşamları çıkıp, sabahları batan kabarcıklar şeklinde olan deri hastalığı (- Çr.) **5.**Yüzde görülen bir çeşit deri hastalığı. (Tepeköy Torbalı - İz) (DS, II, 1993,651a), KB (-), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bezi: Yara veya çıban dolayısıyla vücudun herhangi bir yerinde meydana gelen şişkinlik beze. (Hamzabali *Bozdoğan - Ay.) (DS, II, 1993, 652b), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bişik: Pişik. (*Akhisar- Mn.; - Ba. ve çevresi; *Bayramiç - Çkl.; İğneciler *Mudurnu - Bo.; - Sm.; *Merzifon - Ama.) (DS, II, 1993,706a), DLT (-), KB (-), EUTS (-) EDPT (-), GBTS (-).

bor: Ateşten miğde bozukluğundan ağızda, dil ve dişlerde hasıl olan acılık, sarı tortu, pas. (*Eğridir Köyleri - Isp.; Çr.; - Sm.; Suluca - Ama.; *Zile ve köyleri - To.; *Ünye - Or.; - Gm.; - Eze.; ve Köyleri; *Erciş - Vn.; Bt.; *Nazimiye - Tn.; *Ağın - El.; - Ur.; - Gaz.; *Reyhanlı ve Amık ovası Türkmenleri, *Kırkhan - Hat.; Soğukpınar *Kangal Çöplü *Gürün - Sv.; - Krş.; *Ermenek - Kn *Mut köyleri - İç.; Kerkük) (DS, II, 1993, 523 3a), bor 'şarap' (DLT-119), KTS (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bıçılğan: Kadınların meme uçlarında, çocukların ayaklarında, hayvanların ayak parmaklarıyla bileklerinde ter, pislik, çamur v.s. sebeplerden ileri gelen sulu yara. (*Eşme - Uş.; Atabey *Senirkent, Uluborlu, *Eğridir köyleri, *Keçiborlu - Isp.; Karahisar *Tavas - Dz.; *Bozdoğan - Ay.; Bozan Tokat, - Es.; Peşman *Daday - Ks.; Ter, *Merzifon - Ama ve çevresi.; *Mesudiye köyleri -Or.; Gaz.; Karaözü *Gemerek - Sv.; Karandıre, Çiftlik Mustafacık *Şereflikoçhisar - Ank.; Çukurkuyu *Bor - Nğ.; *Ermenek, Doğanbey *Beyşehir - Kn.; *Kozan, - Ada.; Çiftepınar *Mersin, Hacıhamzalı, Gülek *Tarsus - İç.; Akçaeniş *Elmalı - Ant.) (DS, II, 1993, 656b), bıçılğan 'elde, ayakta ve yeryüzünde olan yarıklıklar' (DLT-519), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-), KTS (-), KBS (-).

bozalak: Ekzema gibi bir deri hastalığı. (*Eğridir - Isp.; Akçaköy *Yeşilova - Brd.) **2.** Kel. (*Çeşme - İz.) (DS, II, 1993, 749a), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

buçuk : Dudakta olan uçuk. (*Refahiye - Ecz.) (DS, II, 1993, 777b), KB (-), DLT (-), EUTS (-) EDPT (-), GBTS (-).

bulgur püskürtmesi: Bir çıban. (Küçük - yozgat - Ank.) (DS, II, 1993,788b), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

çakma: Deri hastalığı, yara, çıban. (Af.; *Eşme - Uş.; Acıpayam, Sarayköy - Dz.; Hamzabali *Bozdoğan Ay.; Tepeköy *Torbalı - İz.; Ba.; Ayvacık - Çkl.; *İznik - Brs.; - Kü.; Bozan - Tokat -Es.; Sm.; Çanlı *Ayaş - Ank.; *Anamur - İç.; Lüleburgaz - Krk.; - Tk.) (DS, III, 1993,1045b), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

çalma: Bir cilt hastalığı. (Bozdoğan - Ay.; *Milas - Mğ.) (DS, III, 1993, 1059b), çalma 'kerme, kemre, koyun ağıllarında veya deve ahırlarında toplamp, kurutularak kışın yakmak için kesilen kesek, kuru tezek' (DLT - 433), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), GBTS (-), KBS (-).

çıbık: Çocukların topuğunun arkasında çıkan yara. (- Nş.; *Bor - Nğ.; *Mut - İç.) Göz hastalığı. (-Ky. Kn.) (DS, III, 1993, 1157b), çıbık 'çubuk, yaş olan dal' (DLT- 318), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), GBTS (-), KBS (-).

çılma: Vücutta çıkan başsız çıban. (Uluşiran *Şiran - Gm.; Bünyan - Ky.) (DS, III 1993,1165a) EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

çuh: Ağız ve dudaklarda meydana gelen kabarcıklar, uçuk. (*Erciş - Vn.) (DS, III 1993,1301b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

dalazlanmak: Vücudun bazı yerlerinde yara, çıban çıkmak. (*Zile - To.; Yendiğin *İlgin - Kn.) (DS, IV, 1993,1339b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

damakcak: Damağın kabarması şeklinde olan hastalık. (- Krş) (DS, IV, 1993, 1349a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

darucuk: Çocukların karın ve yüzlerinde olan bir cilt hastalığı. (*Ünye ve çevresi - Or.) (DS, IV, 1993,1374a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

değirme: Deri üzerinde yuvarlak şekilde olan yara, egzama. (- Ky.) (DS, IV, 1993, 1401a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

dıngır: Uyuz hastalığı. (Honaz - Dz.) (DS, IV, 1993, 1465a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

dilbağı: Mikrop kapıldığı için dil altında çıkan ve kurbağa gibi ses çıkartan kabarcık. (- Sm.) (DS, IV, 1993,1490b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

fıska: Sivilce, kabarcık, yanık kabarcığı. (*Dinar - Af.; -Brd.; Tepeköy *Torbalı - İz.; Kızılkeçili *Edremit - Ba.; - Ks.; - Sm.; - Mr. ve çevresi; *Bor - Nğ.; - Ed.) (DS, V, 1993 1859a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

fokye: El ve yüz şişmesiyle beliren ve bu şişliklerde kanın hareketi hissedilen bir çeşit hastalık. (Hasköy *Ed.) (DS, V, 1993, 1875a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

gabar gabar olmak: Vücutta yer yer kabarcıklar olamak. (- Gaz.) (DS, VI, 1993, 1884b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

gece gabarcuğu: Vücutta kabarcıklar yapan bir çeşit hastalık. (Uluşiran *Şiran - Gm) (DS, VI, 1993, 1958a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

gelin tepmek: Çocukların topuğunun arkasında çiban çıkmak. (-İç.) (DS, VI, 1993, 1980a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

ger: Uyuz hastalığı. (*Nazimiye - Tn.) (DS, IV, 1993, 1994b), ger 'eğer' (DLT-2746), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), GBTS (-), KBS (-).

göyündürme: Etle deri arasında meydana gelen şişlik, bir çeşit deri hastalığı. (*Ermenek - Kn.; Yapıntı *Mut Anamur - İç.) (DS, IV, 1993, 20172b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

hesbi: Kızamık çiçek gibi hastalıklarda görülen kabarcıklar. (*Ağın - El.) (DS, VII 1993,2348b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

hışırık: Ter ya da nemden çocukların vücudunda meydana gelen pişik. (DS, VII, 1993, 2378a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

hoşrik: Vücutta meydana gelen toplu iğne başı büyüklüğündeki kabarcıklar. (Çavdarlı *Şavşat - Ar.) (DS, VII, 1993,2417a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

ısrığı: Ağızda kaşıntı ve kabarcıklar yapan perhizle giderilen bir çeşit hastalık. (*Çal - Dz.; Danışman Fatsa - Or.) (DS, VII, 1993, 2490b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-) DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

ilancık: Çibana benzer bir yara, yılançık. (Çöplü *Çivril - Dz.; *Serik - Ant.) **2.** Romatizma siyatik. (Tekeler Silifke - İç.) (DS, VII, 1993, 2517b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kağrık: Nezleden damakta oluşan şiş. (*Uluborlu - Isp.) (DS, VIII, 1993, 2595b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kamartlaz: Kurdeşen hastalığı. (*Kilis - Gaz.) (DS, VIII, 1993,2613a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kanyel: Bir deri hastalığı, egzama. (Ist.) (DS, VIII, 1993, 2628b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

karagöndürme: Bir çeşit çiban, şarbon hastalığı. (- Mr.; Emirler *Bala - Ank.) (DS VIII, 1993,2643b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

karmcacık: Vücutta çıkan kaşıntı yapan kara kabarcıklar. (- Ml.) (DS, VIII, 1993, 2663a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kaşıntı: Uyuz hastalığı. (*Güdü *Ayaş - Ank.) (DS, VIII, 1993, 2680a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kıcık: Bir çeşit cilt hastalığı. (- Kn.) (DS, VIII, 1993, 2782b) EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kılınç: Bademciklerin şişmesiyle çene altında beliren bezeler. (Palha *Divriği - Sv.) (DS, VIII, 1993,2799a) kılınç 'iç, amel, ahlâk, ninez, huy, fena huy, kadın naz ve kırışması' (DLT - 156,374), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), GBTS (-), KBS (-).

miyasıl: Bir deri hastalığı, mayasıl. (Yassıören *Senirkent - Isp.) 2. Basur. (Keçiborlu -Isp.) (DS, IX, 1993, 3206a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

nuzla: Dişetlerinde oluşan kaşıntılı bir çeşit hastalık. (- Kr.) (DS, XII, 1993,4606b) EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), GBTS (-), KBS (-).

pafulu: Hastalık nedeniyle insan vücudunda olan içi su dolu kabarcık. (- Rz.) (DS, IX, 1993, 3378b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

serpinti: Yaramın çevresinde çıkan küçük sivilceler. (*Bor - Nğ.) (DS, X, 1993,3591a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

su kapmak: Yara şişip kızarmak, su toplamak. (*Bor - Nğ.) (DS, X, 1993, 3690a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

tüğürçük: Vücutta oluşan kabarcıklar. (*Bayındır - İz.) (DS, X, 1993, 4005b), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

ucuk: Uçuk. (*Çal - Dz.) (DS, XI, 1993,4020a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-) DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

ürküntü: Yüzde çıkan, yüzün başka yerlerine dağılan yara. (*Çal köyleri - Dz.; *Gemerek *Gürün-Sv.; Kuru-Höyük *Boğazlıyan - Yz.; Afşar köyleri *Pınarbaşı - Ky.; Krş.; *Bor, - Nğ *Ermenek - Kn.; *Mut *Mersin köyleri - İç.) (DS, XI, 1993,4069b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-),

yerısırma: Ayak altında oluşan bir kabarcık. (Ağlı *Küre - Ks.) (DS, XI, 1993,4251a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

sökel: Bedende yara ya da çıban oluşturan, geçici ateşli hastalıkların tümü. (- Çr.; - Kn.) (DS, XII, 1993, 4705a), sökel 'hasta'(DLT-286, 395) EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), GBTS (-), KBS (-).

tıvga: Deri üstünde mor lekelerle beliren bir çeşit çocuk hastalığı. (*Bünyan - Ky.) (DS, XI, 1993,4761b), DLT (-), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), GBTS (-), KBS (-).

1.2. Göz hastalıkları

Göz hastalıkları kazalar, çeşitli hastalıklar, genetik ya da yaş ile ilgili faktörlere bağlı olarak görme duyusunun bozulmasına veya tamamen yitirilmesine sebep olan fiziksel hastalıklardır.

ağma: Âmâ, doğuştan kör. (Sarı hamzalı *Sorgun - Yz.) (DS, I, 1993, 102a), OTAL (-), EUTS (-), DLT (-), KB (-), EDPT (-), GBTS (-).

banaz: Gözleri az gören. (*Örkenez - Yalvaç - Isp.) (DS, II, 1993, 516b), KTS (-), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bedre: Göz bebeğinde görülen, perdeye benzer leke. (*Bor, - Nğ.) (DS, II, 1993, 596b), KB (-), DLT (-), KBS (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

belere kalmak: Gözler hastalıktan zayıflıktan iyice irileşmek. (- Ba.) (DS, II, 1993, 614a), KB (-), DLT (-), KBS (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

betire: Bir göz hastalığı. (- Sv.) (DS, II, 1993, 646a), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bıdır: Gözleri sulanan. (Bozan - Es.) (DS, II, 1993, 654b), KB (-), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bıldamak: Göz kanlanmak, sulanmak. (*Ahlat - Bt.) (DS, II, 1993, 663a), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bozatmak: Gözün renkli kısmında beyaz bir leke meydana gelmek. (*Afşin, *Elbistan - Mr.) (DS, II, 1993, 750), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

boz düşmek: Göz bebeğinde leke olmak. (*Bor - Nğ.) (DS, II, 1993, 750b), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

celpmek: Göz kızarmak. (- İç. Köyleri.) (DS, III, 1993, 879a), KB (-), DLT (-), KBS (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

coz: Göz ağrısı. (*Vezirköprü - Sm.) Kambur. (Kozlu- Zn.) (DS, III, 1993, 1004b), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

çakla: Bir çeşit göz bozukluğu. (Kerkük) (DS, III, 1993, 1045b), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

çapahlanmak: Göz çapaklanmak. (Çayağzı *Şavşat - Ar.) (DS, III, 1993, 1072b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

çapak: Göze inen beyaz leke. (Alaşehir - Mn.; İskilip - Çr.; Gm.; *Şavşat - Ar.; *Kangal - Sv.; *Mersin Yapıntı *Mut - İç.) (DS, III, 1993, 1072b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

çoramık: Gözden hastalık dolayısıyla akan su. (*Göksun - Mr.) (DS, III, 1993, 1271a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

dirse: Arpacık denilen göz hastalığı. (Hasanoğlan - Ank.) (DS, IV, 1993, 1519a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

etdirseği: Gözde çıkan arpacık. (*Susurluk, Yeniköy - Ba.; Bergaz *Ezine - Çkl.; - Brs.; *Nizip -Gaz.) (DS, V, 1993, 1796a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

hiçik: Göz ağrısı. (Bırastık - Ecz.) (DS, VII, 1993, 2383b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

incili: Gözde çıkan arpacık. (Aşağurmaklar *Ardanuç - Ar.) (DS, VII, 1993, 2539a), EDPT (-) EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

karık: Kara bakmakla oluşan göz hastalığı. (- Kr. Ve köyleri) (DS, XII, 1993,4535b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kedidirseği: Göz kapaklarında çıkan bir siville, arpacık. (*Lüleburgaz - Krk.) (DS, VIII, 1993, 2718a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kızılgiçik: Kaşıntı veren göz hastalığı. (- Kn.) (DS, VIII, 1993,2865a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

mucur: Göz hastalığı, trahom. (Boynuyoğun - Ada.) (DS, IX, 1993, 3214b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

tavukkarası: Karanlıkta görememe hastalığı. (Görece - İz.; - Gaz.; - Kn *Bodrum - Mğ.; *Lüleburgaz - Krk.) (DS, X, 1993, 3849b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

1.3. Konuşma ve duyma ile ilgili hastalıklar

Doğuştan olabileceği gibi sonradan geçirilen hastalıklar, kazalar ve yaşlanma nedeniyle de meydana gelen kuşaktan kuşağa geçebilen hastalıklardır.

ağır almak: Kulağı az işitmek. (*Bor - Nğ.) (DS, I, 1993, 91a), OTAL (-), EUTS (-), DLT (-), KB (-), EDPT (-), GBTS (-).

akraz: Dilsiz. (-Gaz.; *Boğazlıyan - Yz.) (DS, I, 1993, 160b), KTS (-), KB (-), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

apa: Sağır, dilsiz. (*Çayeli köyleri - Rz.) (DS, I, 1993, 282a), apa- aba 'ana' (DLT-86), KTS (-), EUTS (-), KB (-), EDPT (-), GBTS (-), KBS (-).

aras: Sağır ve dilsiz. (Yakasenek *Bolvadin - Af.) (DS, I, 1993, 300a), araste 'süslenmiş süslü'. (DLT-579), (OTAL, 497), KTS (-), EUTS (-), KB (-), EDPT (-), GBTS (-), KBS (-).

basuk dilli: Kekeme. (Karaköy *Düzce - Bo.) (DS, II, 1993, 549b), KB (-), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

calay: Dilsiz, kekeme, peltek konuşmak. (- Bo.; - Çr.; *Daday, *Kargı, *Taşköprü, *İnebolu - Ks. Boyabat - Sn.; - Ank.) (DS, III, 1993,850a), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

dukur: Sağır. (Çanakçı *Serik - Ant.) (DS, IV, 1993, 1596a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

ebu: Dilsiz. (- Kü.) (DS, V, 1993, 1658b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kazak: Dilsiz. (*Perşembe - Or.) (DS, VIII, 1993, 2710a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kekeç: Kekeme, peltek. (*Aziziye - Af.; *Eğridir köyleri - Isp.; Bekilli *Çal, Çöplü *Çivril -Dz.; Kemaliye Alaşehir - Mn.; *Sivrihisar, Bozan, Tokat - Es.; - Ks.; *Kurşunlu - Çkr.; *İskilip, *Sungurlu - Çr.; *Çarşamba - Sm.; *Merzifon - Ama.; *Zile *Artova - To.; Salman *Akkuş - Or.; Uluşiran *Şiran - Gm Tirebolu - Gr.; Bağlıca

*Ardanuç - Ar.; Bayburt *Sarıkamış - Kr.; - Ml.; *Nizip, *Kilis - Gaz.; *Göksun Türkçayır *Afşin - Mr.; *Antakya - Hat.; - Ur.; Çamova *Divriği, *Koyulhisar - Sv.; *Sorgun, Topaç -Yz.; Çanlılı *Polatlı, *Ayaş, - Ank.; Köşker - Krş.; *Pınarbaşı - Ky.; *Bor - Nğ.; Akçalar *Seydişehir - Kn.; *Osmaniye - Ada.; *Korkuteli - Ant.; *Lüleburgaz - Krk.) (DS, VIII, 1993, 2722a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

pat: Sağır. (*İnebolu - Ks.) (DS, IX, 1993, 3406b), pat 'her nesnenin çöküntüsü, ses ifade eden kelime' (DLT-319,320), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), GBTS (-), KBS (-).

patat: Peltek konuşmak, kekeme, dilsiz. (*Sivrihisar - Es.; Ağcakışla *Şarkışla - Sv.; - Yz.; Krş.; *Bünyan Ky.; Doğanbeyli - Ada.) (DS, IX, 1993,3408a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

tat: Dilsiz. (*Eğridir ve köyleri - Isp.; Yukarı *Seyit Çal - Dz.; *Tire - İz.; - Ba.; Ahmetli *Turgutlu - Mn. Balçıkhisar - Es.; Gökçepınar *Mecitözü - Çr.; *Ladik - Sm.; - Gaz.; *Mucur - Krş.; Kızılviran *İncesu - Ky.; Bahçeli *Bor - Nğ.; *Ermenek - Kn.; *Mut ve köyleri, Civanyaylağı *Mersin - İç.; Güzelsu *Akseki - Ant, - Mğ.) (DS, X, 1993, 3841b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-), KB (-), GBTS (-), KBS (-).

1.4. Fiziksel ve ruhsal hastalıklar

Genetik ya da farklı sebeplere bağlı olarak vücudun fizyoloji ve anatomisindeki değişimle kendini gösteren hastalıklardır.

aktutma: Albümin hastalığı. (*Ermenek, Gaziler *Hadım - Kn.; *Akseki - Ant.) (DS, I, 1993, 163b) KTS (-), EUTS (-), KB (-), DLT (-), EDPT (-), GBTS (-), KBS (-).

boynuk: Boynu kısa. (Vazıldan *Divriği - Sv.) (DS, II, 1993, 747a), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

catlak: Yaşlılıktan bunamış, delimsi, acuze, cadı. (Başpınar, *Tefenni - Brd.; Hortıma, Alâeddin *Acıyapam, Idrıko, Bereketli *Tavas - Dz.; - Kü.; Engiz *Bafra - Sm.; Yolbaşı, Kireçhane - Rz.; Tekerahma *Gürün - Sv.; - Yz.; Ortaköy *Bor - Nğ.; Çakıllı - Ada.; Darsekisi *Mersin - İç) (DS, III, 1993, 865a), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

haymak: Bunamak.(- Bt.) (DS, VII, 1993, 2320a). EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

hirif: Bunamış belleği zayıflamak. (*Antakya - Hat.) (DS, VII, 1993,2388b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kangıldamak: Bunamak. (*Görün - Sv.) (DS, VIII, 1993, 2622b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kedük: Dudağın yarık ya da buruna yapışık durumu. (- Rz.) (DS, VIII, 1993,2718b), kedük 'kedük tulganın altına giyilen tüyden yapılmış takke, yağmurluk' (DLT-390,508), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), GBTS (-), KBS (-).

1.5.Ortopedik hastalıklar

Eklemleri, sinirleri, kasları ve kemikleri etkileyen, genetik, yaralanma ya da travma sonucu oluşan hastalıklardır.

buldur: Fıtık. (Oyaca *Haymana - Ank.) (DS, II, 1993, 788a), buldur 'güldür güldür' (DLT - 456), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bükrü: Kambur. (Bademli *Dinar- Af.; *Tefenni, Çeltik *Yeşilova- Brd.; Emircik, Balçıkhisar, Haydan, Süngüllü *Çivril- Dz.; Köprücek *Emet- Kü.; Bayadı - Or.; *Pınarbaşı - Ky.; Endel *Osmaniye Ada.; Yerkesik - Mğ.) (DS, II, 1993, 818a), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bürketmek: Terledikten sonra soğuk olarak bel damarları sertleşmek. (Kerkük) (DS II, 1993, 827a DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

celavruk: Romatizma. (Kadınhanı - Kn.) (DS, III, 1993, 877a) DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

cor: Fıtık hastalığı. (*Çarşamba - Sm.; Merzifon köyleri, Ziyere - Ama.) (DS, III 1993, 1000b), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

cöddü: Gelişmemiş büyümemiş. (*İnebolu - Ks.) (DS, III, 1993, 1005b), KB (-), DLT (-), KBS (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

curul: Fıtık hastalığı. (Ersis *Yusufeli - Ar.) (DS, III, 1993, 1019b), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

çövdürmeç: Sakat, topal. (*Küre - Ks.) (DS, III, 1993, 1298a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

eezen: Bir çeşit romatizma. (*Şebinkarahisar - Gr.) (DS, V, 1993, 1667a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

epenek: Kulunç hastalığı. (Akören *Safranbolu - Zn.) (DS, V, 1993, 1762b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kağruk: Kambur, biçimsiz. (DS, VIII, 1993,2595b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-) DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kavuç: Fıtık hastalığı ve bu hastalığa tutulmuş (kimse). (Hacıkadı *Devrek - Zn.; - Ks.; *Kurşunlu - Çkr.; -Sn.) (DS, VIII, 1993,2693a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

keçrik: Kötürüm. (- Ez.) (DS, VIII, 1993,2717a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-) DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kemçik: Alt çenesi çıkık üst çenesi içeriye çökmüş gibi duran dişleri üst üste gelmeyen. (Bayat *Emirdağ Af *Yalvaç - Isp.; *Alaşehir - Mn.; Tokat - Es.; *Merzifon - Ama.; Bayburt *Sarıkamış - Kr.; *Afşin Mr.; Eşke *Divriği - Sv.; *Pınarbaşı - Ky.; *Bor - Nğ.) (DS, VIII,1993, 2737a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kerzlik: Kamburluk. (*Lapseki - Çkl.) (DS, VIII, 1993, 2759b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

küt olmak: Kötürüm olmak, bacakları tutmamak. (*Yalvaç - Isp.; Dadıç - Bo.; *Kurşunlu - Çkr.; *Çarşamba Sm.; *Merzifon - Ama.; - To.; - Tr.; - Ml.; *Birecik - Ur.; - Gaz.; *Koyunhisar - Sv.; *Bor - Nğ.; *Avanos - Nş.; Güzelsu *Akseki - Ant.) (DS, VIII, 1993,3054b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

mankafa: Fitik, kavlıç. (- Kn.) (DS, IX, 1993, 3124a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

top olmak: Kötürüm olmak. (Tokat - Es.; - Gaz.; *Afşin ve köyleri - Mr.; Kuzulculu *Dörtöyol -Hat.) (DS, X, 1993,3964b), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

1. 6. Çocuklarda görülen hastalıklar

Biyolojik çevre, fiziksel çevre ya da genetik gibi faktörlerin çocuklarda sebebiyet verdiği hastalıklardır.

aylık: Çocuklarda ayda bir ishal ve sancı şeklinde beliren hastalık. (*Ardanuç ve köyleri - Ar.) (DS, I, 1993, 425b), KTS (-), KB (-), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

burunsalık: Çocuklarda görülen bir çeşit hastalık. (- Nğ.) (DS, II, 1993, 804b), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

cırık: Büyümemiş gelişmemiş. (Elvanlar *Eşme - Uş.; Sücüllü *Yalvaç - Isp.; *Acıyapam - Dz.; *Sivrihisar - Es.; İğneciler *Mudurnu - Bo.; Ağva *Şile - Ist.; *Taşköprü - Ks.; Çitli *Mecitözü - Çr.; Merzifon - Ama.; *Zile - To.) (DS, III, 1993, 929a), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

çabık: Çocukların topuğunun arkasında çıkan yara. (- Nş.; Bor - Nğ.; Mut - İç.) 4. Göz hastalığı. (- Ky. Kn.) (DS, III, 1993, 1157b), çabık 'çubuk, yaş olan dal' (DLT- 318), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), GBTS (-), KBS (-).

darucuk: Çocukların karın ve yüzlerinde olan bir cilt hastalığı. (*Ünye ve çevresi - Or.) (DS, IV, 1993,1374a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

gelin tepmek: Çocukların topuğunun arkasında çiban çıkmak. (- İç.) (DS, VI, 1993, 1980a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

pambucak: Küçük çocukların ağzında olan pamukçuk hastalığı. (- Sm, - Dy.; *Koyulhisar - Sv.) (DS, IX, 1993, 3338), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

7. Mide hastalıkları

Sindirim sisteminde bozukluğa sebep olan hastalıklardır.

acı geğrek: Mide Ekşimesi hazımsızlık ve bundan ileri gelen geyirti. (*Dinar köyleri - Af.; *Keçiborlu ve köyleri - Isp.; Çerçin, - Brd.; Yeşilyuva *Acıpayam, Muğlasın *Tavas, Kösten Honaz - Dz.; *Ayvacık - Çkl.; *Kandıra-Ke.; Ziyere - Ama.; *Ermenek - Kn.; Kışla *Elmalı - Ant.; *Yatağan ve köyleri - Mğ.) (DS, I, 1993,45b), OTAL (-), EUTS (-), DLT (-), KB (-), EDPT (-), GBTS (-).

bertük: Hazımsızlıktan karında meydana gelen şişlik. (Halfeti *Birecik - Ur.) (DS, II, 1993, 637a), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

depreşmeg: Mide bulanmak. (Brd.) (DS, IV, 1993,1396a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

dolluk: Mide bozukluğu karın şişkinliği şeklinde beliren hastalık. (Düğren - Mğ) **2.** Bebeğin vücudunda çıkıp kaybolan sivilceler. (Çivril - Dz) (DS, IV, 1993, 1546b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

eğşümük: Kusmuk, mide bulantısı. (Ks.) (DS, V, 1993, 1689a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

halaza olmak: Mide ve karın gazdan şişmek. (Karacahisar - Mğ.) (DS, IV, 1993 2258b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

gecik azmak: Çok yiyerek mide şişmek. (Lapseki - Çkl.) (DS, VI, 1993, 1971a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

8. Bağırsak hastalıkları

Sindirim sisteminin sağlıklı çalışmamasından kaynaklı, çeşitli belirtiler ile ortaya çıkan hastalıklardır.

babisa: Barsak bozukluğu, ishal. (Ceylanköy *Lüleburgaz - Krk.) (DS, I, 1993 453b), KTS (-), KB (-), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

balkı: Sancı, ağrı, sızı. (*Kilis - Gaz.) (DS, II, 1993, 507b),) KTS (-), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

batar: Sancı ağrı (daha çok göğüs ve karın ağrısı). (*Eşme – Uş.; Akçaköy *Yeşilova - Brd.; *Sarayköy köyleri; Oğuz *Acıyapam, - Dz.; Burhaniye *Nazilli, Sürez *Bozdoğan, Umurlu - Ay.; *Menemen Tire, - İz.; Dereköy, İğdecik, Sancaklıboz - Mn.; Yeniesme, Derbent *İzmit - Ke.; Çukurbağ *Er - Menek - Kn.; Sökün, *Silifke *Anamur, *Mut köyleri, Hacıhamzalı *Tarsus - İç.; Ant.; *Milas ve köyleri, Mesudiye *Datça, Gerit, Düğrek, Mumcular, Alkı, Kıran, - Mğ.) (DS, II, 1993,569b), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bögr ağrısı: Karın ağrısı. (*Tekke *Çivril - Dz.) (DS, II, 1993, 758a) DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

burç: Karın ağrısı. (Bahçeli *Bor - Nğ) (DS, II, 1993,b), burç 'burç,yıldız kümesi' (DLT-1345), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

burumak: Sancılanmak. (-Mr.; - Ky.) (DS, II, 1993, 803a), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

cırcır: İshal sürgün. (*Edremit ve köyleri - Ba.; Yeniköy - Ist.) (DS, III, 1993, 928a), KB (-), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

cimbıldamak: Bağırsaklar karın guruldamak: Karnım cimbıldayo. (- Ant.) (DS, III 1993, 968b), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

çumkurmak: İshal olmak. (Sürez, Eymir *Bozdoğan, Alanlı - Ay.; Aslıhan, Tepeciği - Ba.) (DS, III, 1993, 1177b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

dırıklamak: İshal olmak. (- Ama. Azeri köyleri.) (DS, IV, 1993, 1470a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

dirik: İshal. (Uluşiran *Şiran - Gm.) (DS, IV, 1993, 1517a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

emel: Bağırsak bozulması. (Uluşiran *Şiran - Gm.) (DS, V, 1993, 1732b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

garne girsı: Karın ağrısı. (*Ağın *Keban - El.) (DS, VI, 1993, 1929a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

ığmık: İshal hastalığı, dizanteri. (*Menemen - İz.; - Ist.; Namrun *Tarsus - İç) (DS, VII 1993, 2456b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

ığınmek: Basur, dizanteri, kanlı sancılı iç sürgünü. (*Nizip - Gaz.) (DS, VII 1993, 2510b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

tutarca: Karın ağrısı. (- Mn.) (DS, X, 1993, 3999a), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

yakı: Karın ağrısı. (Bereketli *Tavas - Dz.; *Bozdoğan - Ay.; *Alaşehir - Mn.; Kızılcaören - Kü.; *Hadım Kn.; *Milas *Bodrum - Mğ.) (DS, XI, 1993, 4128b), yakı 'alçak gönüllü ve yaltaklan ıcı' (DLT-25), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), GBTS (-).

9. Ağız içi hastalıkları

Konuşma, yutkunma ve çiğneme gibi hareketler esnasında zorluğa neden olan rahatsızlıklardır.

burgu: Diş ağrısı. (Süle - Gm.) (DS, II, 1993, 797b), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

gara kabarcık: Dilde çıkan çıban gibi küçük şişlik. (Salda *Yeşilova - Brd.) (DS, VI 1993, 1919a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

gemleme: Ağızda olan bir hastalık. (- Ml. ve çevresi) (DS, VI, 1993, 1987a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

dilbağı: Mikrop kapıldığı için dil altında çıkan ve kurbağa gibi ses çıkartan kabarcık. (- Sm.) (DS, IV, 1993, 1490b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

10. İnme şeklinde meydana gelen hastalıklar

Çeşitli nedenlere bağlı olarak sağlıklı bir bireyin sağlık durumunun bozulmasına sebebiyet veren hastalıklardır.

alınmış: Felçli, inme inmiş. (Büyük çavuşlu *Silivri - İst.) (DS, I, 1993, 220a), KTS (-), EUTS (-), KB (-), DLT (-), EDPT (-), GBTS (-), KBS (-).

bingişmek: Uyuşmak felce uğramak. (Yassiviran *Senirkent - Isp.) (DS, II, 1993, 696b), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bükmece: Belden aşağıda olan felç hastalığı. (Kurtkulağı *Ceylan - Ada.) (DS, II 1993, 818a) KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

çalınmak: İnme inmek. (*Lapseki - Çkl.; - Ist.; - Çkr.; *Mecitözü - Çr.; *Merzifon - Ama.; *Zile- To.; *Tirebolu - Gr.; - Tr.; Uluşuran *Şiran - Gm.; Ersis *Yusufeli, *Şavşat *Ardanuç - Ar.; - Ezm.; *Refahiye Ecz.; *Ağın *Keban - El.; Aşudu *Darende - Ml.; - Gaz.; *Kangal ve köyleri *Koyulhisar -Sv.; *Sorgun -Yz.; Karandıre *Şereflikoç - Ank.; *Pınarbaşı - Ky.; - Krş.; *Bor - Nğ.; Lüleburgaz - Krk.) (DS, III, 1993, 1055b), KB (-), DLT (-), KBS (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

çont: Felç, inme. (-Ada.; *Mersin - İç.) (DS, III, 1993, 1268b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

damla inmek: Felç olmak, inme inmek. (- Kü.; *Sivrihisar - Es.; - Çkr.; *Zile - To.; Çepni *Gemerek Gürün - Sv.) (DS, IV, 1993, 1353a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-) KBS (-).

ferkine garmak: Kötü hastalığa tutulmak, inme inmek. (*Sivrihisar - Es.) (DS, V, 1993, 1847a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

gagaçlamak: Felç olmak. (- Kr. Ve bazı köyleri.) (DS, VI, 1993, 1892a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

gunt: Felç hastalığı. (*Erciş - Vn.) (DS, VI, 1993, 1197a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

keçrik: Kötürüm. (- Ez.) (DS, VIII, 1993,2717a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-) DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

küt olmak: Kötürüm olmak, bacakları tutmamak. (*Yalvaç - Isp.; Dadıç - Bo.; *Kurşunlu - Çkr.; *Çarşamba Sm.; *Merzifon - Ama.; - To.; - Tr.; - Ml.; *Birecik - Ur.; - Gaz.; *Koyunhisar - Sv.; *Bor - Nğ.; *Avanos - Nş.; Güzelsu *Akseki - Ant.) (DS, VIII, 1993,3054b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

top olmak: Kötürüm olmak. (Tokat - Es.; - Gaz.; *Afşin ve köyleri - Mr.; Kuzulculu *Dört Yol-Hat.) (DS, X, 1993,3964b), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

11. Nöbete neden olan hastalıklar

Nörolojik hastalık grubunda yer alan rahatsızlıklardır.

ağrı tutmak: Sara hastalığına yakalanmak. (*Kangal - Sv.) (DS, I, 1993, 111b), İç bulanmak burulmak. DLT (-), OTAL (-), EUTS (-), DLT (-), KB (-), EDPT (-), GBTS (-).

bayılma: Sara hastalığı. (İrişli, Bayburt *Sarıkamış - Kr.) (DS, II, 1993, 579b), KB (-), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

cin çarpması: Sara hastalığı. (*Gürün - Sv.) (DS, III, 1993, 976b), KB (-), DLT (-), KBS (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

tutarga: Sinir hastalıkları nöbeti. (- Brs.; Nizip - Gaz.; Gemerek - Sv.) (DS, X, 1993, 3999a) EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

12. Şişkinlik şeklinde görülen hastalıklar

Enfeksiyon, sindirim sistemi bozukluğu ya da genetik faktörlerden kaynaklanan hastalıklardır.

bağar: Karnı bir hastalıktan şişmiş. ('Kafkas Türkleri arasında' Mengeser - Ağ.) (DS, II, 1993, 474a), KTS (-), KB (-), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

baz: Bir yara dolayısıyla şişen bacak arasındaki ve koltuk altındaki bezler. (Amik, Gavurdağı *Kırkhan - Hat.) (DS, II, 1993, 585b), baz 'yat, yabancı, garip' (DLT-148), KBS (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-), KB (-).

benleme: Vücudun şişmesiyle beliren bir hastalık. (- Sm.) (DS, II, 1993, 629a), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

boğaz düşmek: Bademcikler şişip boğaz ağrımak. (*Bor - Ng.) (DS, II, 1993, 727a), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bezemek: İnsan veya hayvan vücudunda meydana gelen şişlik. (İç. Köyleri) (DS, II 1993,651a) KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

domuzbaş: İnsanların yüz, baş ve vücutlarında şişkinlik şeklinde beliren hastalık. (Emirli *Elbistan - Mr.) (DS, IV, 1993, 1555b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

gıgı: Boğazda olan şişlik guatr. (Aşağırmaklar *Arduç - Ar.) (DS, VI, 1993, 2036a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

tüpleme: Karında su birikerek şişme yapan bir çeşit hastalık. (*Kandıra - *Kc.; İğneciler *Mudurnu - Bo.) (DS, XI, 1993, 4012b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

13. Bulaşıcı hastalıklar

Vücuda giren bakteri, virüs, mantar veya parazit gibi küçük organizmaların sebep olduğu hastalıklardır. Bir bireyden diğerine veya bir türden diğerine geçebilmelerinden dolayı, genellikle **bulaşıcı hastalık** olarak tanımlanırlar.

amal: Zührevi bir hastalık. (Karahisar *Tavas - Dz.) (DS, I, 1993, 236a), âmâl emeller. (OTAL 497), KTS (-), EUTS (-), KB (-), DLT (-), EDPT (-), GBTS (-), KBS (-).

ateşpare: Bir cilt hastalığı, yilancık. (*Bolvadin, Atlıhisar *Şuhut - Af.; Güdül, *Ayaş - Ank.) (DS, I, 1993, 368a), KTS (-), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

batan: Zatürre ve zatülcenp hastalıklarında göğüste ve sırtta hissedilen ağrı: Bağırmda bir batan var iğne gibi. (Bozan - Es.) (DS, II, 1993, 569a), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

cemberek: Difteri hastalığı. (*Kozan - Ada.; Aslanköy *Mersin - İç.;) (DS, III, 1993, 879b), KB (-), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

cuhar: Sıtmaya benzer ateşli bir hastalık. (*Görelle *Şehli, Düzköy *Keşap - Gr.; - Anarış *Sürmene- Tr.; - Rz.) (DS, III, 1993, 1010b), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

çarık çıkartmaz: Kolera hastalığı. (- Tr.) (DS, III, 1993, 1081b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

çatlak: Kabakulak hastalığı. (Emirler *Bala - Ank.) Fıtık. (Kıbrıs) (DS, III, 1993, 1091a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

dıngır: Uyuş hastalığı. (Honaz - Dz.) (DS, IV, 1993, 1465a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

duma: Nezle, soğuk algınlığı. (Eşme - Uş.; Güdül - Ank.; - Ada.) (DS, XI, 1993, 4488a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

dulunkaba: Kabakulak hastalığı. (Eskigencali *Yalvaç - Isp.; Sertaç Brd.; Kızılhisar *Çal - Dz.) (DS, IV, 1993, 1599b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

elemit: Boğmaca hastalığı. (Gare *Ardeşen - Rz.) (DS, V, 1993, 1711a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

gelincik: Verem. (Bozhane, Beykoz - Ist.; Mühye - Ank.; *Bünyan - Ky.; *Bor - Nğ.; Köfünye Larnaka, Kıbrıs) **2.** Kalp hastalığı. (Bor - Nğ.) **3.** Yılançık hastalığı. (Güney *Yeşilova – Brd - Mn.; *Akyazı ve dolayları - Ke.; Kadı şehri *Sorgun - Yz.) **4.** Arpacık denilen bir çeşit göz hastalığı. (Alos *Çermik - Dy.) **5.** Böbrek hastalığı. (*Şile - Ist.; *Bor - Nğ.; - Krş.; Ağızboğazı, *Ereğli - Kn.) **6.** Lenfa düğümü iltihabı, boyun sıracası. (- Çkr. - Sn.) **7.** Yüzde olan bir çeşit çiban. (*Edremit -Ba.) Bir çeşit mantar. (Peçenek *Kızılcahamam - Ank.) (DS, VI, 1993, 1979b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

göğertme: Kolera hastalığı. (- Çr.) (DS, VI, 1993, 2031a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

harık: Nezle, bronşit. (Bırastık *Kemah - Eze.) (DS, VII, 1993, 2291a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

ılmece: Kızamık hastalığı. (- Brd.) (DS, VII, 1993, 2532a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

karayatalğ: Tifo hastalığı. (Kerkük) (DS, VIII, 1993, 2654b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

köme: Kızamık hastalığı. (Kadıçiftliği *Yalova - Ist.; Karaçay Başhöyük *Kadınhanı.) (DS, VIII, 1993, 1956b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

salım: Nezle. (*Bergama - İz.; Tokat - Es.; Hacıhamza *Osmançık - Çr.; Bayadı - Or.; Ciritdüzü *Yusufeli Ar.; İrişli, Bayburt *Sarıkaş, *Selim - Kr.; *Oltu - Ezm.; *Kilis - Gaz.; Bozhöyük, Varyanlı – Mr

Gemerek, Korhut, Boluçan - Sv.; - Yz.; Çanlı *Ayaş, Karahoca *Haymana - Ank.; - Krş.; *İncesu *Pınarbaşı ve köyleri - Ky.; - Nğ), (DS, X, 1993, 3224b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

saka olmak: Nezle olmak. (DS, X, 1993,3518a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

14. Bulaşıcı olmayan hastalıklar

Herhangi bir enfeksiyon etkeni bulunmayan, bulaşıcı olmayan ve genellikle uzun süreli olup aynı zamanda yavaş ilerleyen, kronik, genetik hastalıklardır.

abraz: Kısır kadın veya hayvan. (*Sungurlu - Çr.; Çamlıbel, Doldurga *Artova - To Mucur - Nş.) (DS, I, 1993, 30a), KTS (-), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

akarca: 1.Kemik veremi. (Sirgehamitli *Eşme - Uş.; Kumdanlı *Yalvaç, *Senirkent - Isp.; - Brd.; Bereketli *Tavas - Dz.; - Ba.; - Kü.; - Es.; *Taş köprü - Ks.; - To. Ve çevresi; Çepni *Gemerek, - Sv.; - Yz. Avşar aşireti, *Pınarbaşı, - Ky.; *Bor - Nğ.; *Ereğli Karaman - Kn.) 2.Bulaşıcı beyin hastalığı (hayvanlarda), (Isp.) 3.Daima akan çıban, sıracı, fistül. (yakaköy *Gelendost, *Senirkent - Isp. Çerçin-Brd.; - Ba ve çevresi; Beşkarış *Altıntaş, - Kü.; *Sivrihisar, Bozan - Es.; *Akyazı çevresi Sk.; *Safranbolu, Balkur *Çaycuma - Zn.; *Taşköprü - Ks.; *İskilip, - Çr.; *Kurşunlu, *Dümelî *Şabanözü, *Çerkeş, - Çkr.; *Vezir - köprü, - Sm.; *Gümüşhacıköy, Merzifon - Ama.; *Artova *Taşova, *Zile - To.; Karaözü *Gemerek, - Sv.; Büyükcincirli, *Boğazlıyan - Yz.; Çanlı, *Ayaş Solakuaşağı *Şerefli Koçhisar - Ank.; Avşar aşireti, Fakiekinciliği *Pınarbaşı, - Ky. (DS, I, 1993, 139b), KTS (-), EUTS (-), KB (-), DLT (-), EDPT (-), GBTS (-), KBS (-).

ars: Kısır kadın. (Aşağılıca - Es.) (DS, I, 1993, 332a), DLT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), EDPT (-), GBTS (-).

aşış: Üremi. (*Erciş - Vn.) Şeker hastalığı. (Erciş -Vn.) (DS, I, 1993, 113b), OTAL (-), EUTS (-), DLT (-), KB (-), EDPT (-), GBTS (-).

basırı: Sarılık hastalığı. (Yeşilöz Gündül - Ank.) (DS, XII, 1993, 4445b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

bel gevşekliği: Bel suyunu, meniye tutamama hastalığı. (*Bor - Nğ.) (DS, II 1993,616b), DLT (-), KB (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

bürç: Lohusa kadına arayla gelen sancı. (Boğazlayan ve köyleri - Yz.) (DS, II, 1993, 825a), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

büregavruzu: Böbrek hastalığı. (Karaçay aşireti, Başhöyük *Kadınhanı - Kn.) (DS, II, 1993, 825a), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

cürek avruv: Kalp hastalığı. (Başhöyük *Kadınhanı - Kn) (DS, III, 1993, 1028a), KB (-), DLT (-), EUTS (-), EDPT (-), GBTS (-).

dıngaz: Kel hastalığının başta bıraktığı iz. (Yz.) (DS, IV, 1993, 1463b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

eyleme: Bir çeşit saçkıran hastalığı. (- Nğ.) (DS, V, 1993, 1823a), (DS, V, 1993, 1823a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

eremik: Kısır hiç doğuramayan insan ya da hayvan. (Vn.; - Bt.; - Ky.) (DS, V 1993,1766a) EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

gardel: Kaşıntı yapan bir tür hastalık, kurdeşen. (Irmak *Arđanuç - Ar.) (DS, VI 1993, 1922b) EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

gambak: Saçları dökülmüş baş kel. (Sarmaşık *Fatsa *Ulubey, Uzunmusa - Or.) (DS, VI, 1993, 1906b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

gızdırma: Sıtma hastalığı. (*Kadirli - Ada.) (DS, VI, 1993, 2070a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

hızlaba: Nefes darlığı hastalığı, bronşit. (Kızılelma *Bartın, Burunkaya - Zn.) (DS, VII, 1993, 2382b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

kamartlaz: Kurdeşen hastalığı. (*Kilis - Gaz.) (DS, VIII, 1993,2613a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

mittık: Öldürecek kadar kötü sancı. (- Ml.) (DS, IX, 1993, 3194a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

setircem: Akciğer yangısı, zatülcenp. (*Erciş - Vn.) (DS, X, 1993,3593b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

tılıka: Çocuđu olmama hastalığı. (Bor - Nğ.) (DS, XII, 1993,4758b), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), GBTS (-), KBS (-).

yılancık: Kemik veremi. (*Yalvaç, *Eğridir köyleri - Isp.; Çöplü *Çivril - Dz.; Tepeköy *Torbalı- İz.; *Çarşamba - Sm.; Yavuz *Balıklı *Şavşat - Ar.; - Kr.; *Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri Reyhanlı Hat.; Afşar köyleri *Pınarbaşı - Ky.; *Bor - Nğ.; Ermenek - Kn.; Buluklu, Lamas *Silifke Mut ve köyleri - İç.; Köfünye, Larnaka, Kıbrıs) (DS, XI, 1993, 4264a), EDPT (-), EUTS (-), KTS (-), KB (-), DLT (-), GBTS (-), KBS (-).

Sonuç

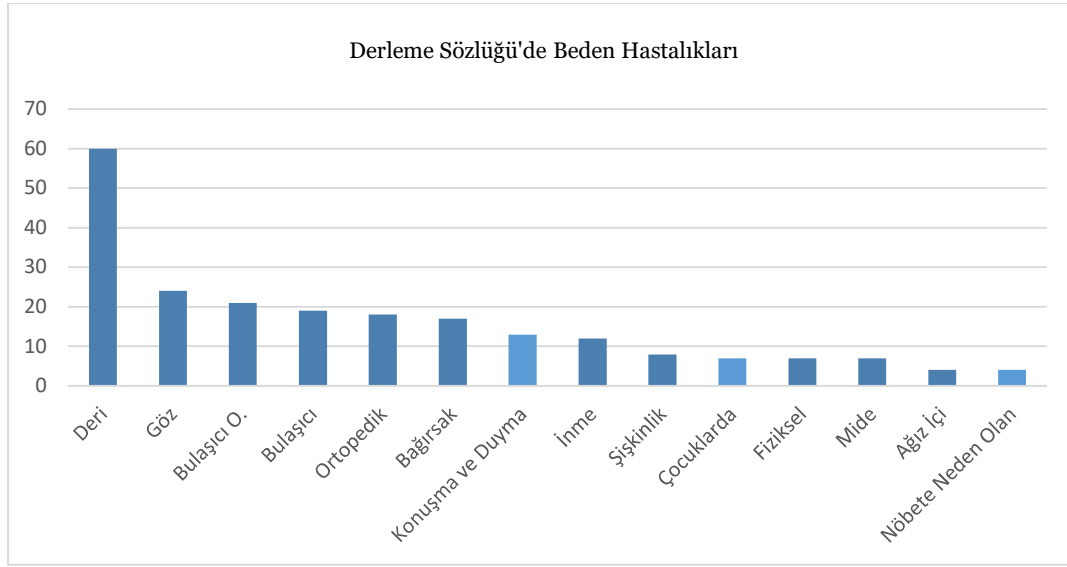
Çalışmada Halk Ağzından derlenmiş sözcüklerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş Derleme Sözlüğü'nde geçen insan bedeni ile ilgili söz varlığı incelenmiştir. Derleme Sözlüğü'nün taranması ile elde edilen söz varlığı deri, göz, konuşma ve duyma, fiziksel ve ruhsal, ortopedik, çocuk, mide, bağırsak, ağız içi, inme, nöbet şeklinde, şişkinlik, bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan olmak üzere on dört başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar sütun grafik şeklinde verilerek hastalıkların dağılımına yer verilmiştir. Elde edilen veriler sınıflandırma dâhilinde başlıklar hâlinde açıklanmıştır. Araştırma sonucunda farklı sözcüklerin aynı anlama geldiği görülmüştür. Bu da Türk dilinin kavramları karşılama bakımından

zengin bir dil olduğunun göstergesi olarak dahil edilmiştir. Konumuz ile bağlantılı olan halk ağzında karşılaşılan genetik, geçici veya yaşlılık nedeniyle ortaya çıkan hastalıklar da tespit edilip uygun başlık içeriklerine dahil edilmiştir. Çalışmamızda *Derleme Sözlüğü*'nde beden ile alakalı 221 hastalık tespit edilmiştir. Kelimeler her başlıktan sonra alfabetik sıraya göre düzenlenerek verilmiştir.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz günümüz ağzında kullanılan hastalık isimleri aşağıda belirtilmiştir. Nöbetlere neden olan ve bilinç değişiklikleri ile meydana gelen epilepsi hastalığı için *cin çarpması*, *bayılma* kavramları kullanılmıştır. Sinirsel veya psikolojik nedenlerle ortaya çıkan hastalık olarak *bel gevşekliği* kavramı kullanılmıştır. Dilde meydana gelen enfeksiyonlara bağlı olarak belirtiler veren *dilbağı*, *gara kabarcık* kavramları, viral enfeksiyonların sebep olduğu, bağırsaklarda meydana gelen rahatsızlık için *cırcır* ve *emel* kavramı kullanılmıştır. Sindirim sistemi bozukluğu belirtisi ile midede meydana gelen rahatsızlık adlandırması olarak *acı geçrek* kavramı kullanılmıştır. Görme duyusu hastalıklarıyla ilgili olarak *tavukkarası*, *çapak*, *ağma* kavramlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Ortopedik ve genetik hastalık adlandırması olarak *kemçik* kullanılmıştır. Dil kaslarındaki koordinasyon bozukluğunun sebep olduğu rahatsızlık için *kekeç* kavramı kullanılmıştır. Deri yüzeyinde meydana gelen hastalıklardan olan *uçuk*, *kaşıntı*, *gabar gabar olmak*, *bişik*, *ilancık* kavramları kullanılmıştır. Çalışmadan hareketle geçmişten günümüze aynı adlandırmanın görülmesi, bilinmesi ve kaybolmasının önüne geçilmesi açısından bu tür çalışmalar büyük önem taşımaktadır.

Derleme Sözlüğü'nün yanı sıra Kutadgu Bilig, Divan-ı Lügati't-Türk, Köken Bilgisi Sözlüğü, Güncel Büyük Türkçe Sözlük, Büyük Sanat Terimleri Sözlüğü, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, Kıpçak Türkçesi Sözlüğü, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat gibi eserler de taranıp, *Derleme Sözlüğü*'nde bulunan aynı hastalık adları ile *Derleme Sözlüğü*'nde bulunan fakat anlamı farklı olan hastalık adları tespit edilmiştir. *Derleme Sözlüğü*nde bulunan ve hasta anlamında kullanılan *sökel* kelimesinin (DS, XII, 1993, 4705a) Divan-ı Lügati't-Türk (DLT-286, 395) adlı eserde de aynı anlamda kullanılmıştır. *bıçılğan: elde, ayakta ve yeryüzünde olan yarıklıklar* (DLT - 519), şeklindeki tanımı *Derleme Sözlüğü*nde de (DS, II, 1993, 656b) aynı anlam ile bulunmaktadır. *Derleme Sözlüğü*nde hastalık ismi olarak geçen adlandırmaların diğer kaynaklardan farklı anlamda kullanıldığı tespit edilmiştir. Divan-ı Lügati't-Türk'te *buldur: güldür güldür* (DLT - 456), anlamında kullanılırken, *Derleme Sözlüğü*nde *ftik* (DS, II, 1993, 788a), anlamında kullanılmıştır. Divan-ı Lügati't-Türk'te *kılınç: iç, amel, ahlâk, fena huy, kadın naz ve kırışması* (DLT - 156, 374), olarak geçen kelime *Derleme Sözlüğü*nde *bademciklerin şişmesiyle çene altında beliren bezeler* (DS, VIII, 1993,2799a) şeklinde geçmektedir. Divan-ı Lügati't-Türk'te *ger: eğer* (DLT - 2746), anlamında kullanılırken *Derleme Sözlüğü*nde aynı kelime *uyuz hastalığı* (DS, IV, 1993, 1994b), anlamında kullanılmaktadır. Divan-ı Lügati't-Türk'te *çalma: kuru tezek* (DLT - 433), anlamında bulunurken *Derleme Sözlüğü*nde *bir cilt hastalığı* (DS, III, 1993, 1059b), tanımıyla bulunmaktadır. Divan-ı Lügati't-Türk'te *bor: şarap* (DLT - 119), anlamına gelirken *Derleme Sözlüğü*nde *ateşten miğde bozukluğundan ağızda, dil ve dişlerde hasıl olan acılık, sarı tortu, pas* (DS, II, 1993, 523 3a), anlamına gelmektedir. Divan-ı Lügati't-Türk'te *bezemek: nakışlamak* (DLT - 263), anlamında kullanılırken *Derleme Sözlüğü*nde *insan veya hayvan vücudunda meydana gelen şişlik* (DS, II 1993,651a), anlamına gelmektedir. Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü'nde *baba: peder* (EUTS - 98), Divan-ı Lügati't-Türk'te *baba: ata* (DLT - 810), anlamında bulunurken *Derleme Sözlüğü*nde *koyun ve insanların akciğerlerinde olan bir hastalık* (DS, I, 1993, 447b) anlamında bulunmaktadır. Divan-ı Lügati't-Türk'te *aşaklamak: aşaklamak, küçük saymak* (DLT - 305), anlamında bulunurken *Derleme Sözlüğü*nde *iltihaplanmak, şişmek* (DS, I, 1993, 349b), anlamında bulunmaktadır. Divan-ı Lügati't-Türk'te *yakı: alçak gönüllü* (DLT-25), olarak tanımlanırken *Derleme Sözlüğü*nde *karın ağrısı* (DS, XI, 1993, 4128b), olarak tanımlanmaktadır. Divan-ı Lügati't-Türk'te *burç: yıldız kümesi* (DLT-1345), anlamında kullanılırken *Derleme Sözlüğü*nde *karın ağrısı* (DS, II, 1993,b), anlamında kullanılmıştır.

Divan-ı Lügati't-Türk'te *çibık*: *yaş olan dal* (DLT- 318), anlamında kullanılırken Derleme Sözlüğünde *çocukların topuğunun arkasında çıkan yara* (DS, III, 1993, 1157b), anlamında kullanılmıştır. Divan-ı Lügati't-Türk'te *kedük*: *tüyden yapılmış takke, yağmurluk* (DLT - 390, 508), anlamında bulunurken Derleme Sözlüğünde *dudağın yarık ya da buruna yapışık durumu* (DS, VIII, 1993,2718b), anlamında bulunmaktadır. Divan-ı Lügati't-Türk'te *araste*: *süslenmiş, süslü* (DLT - 579), anlamında bulunurken Derleme Sözlüğünde *sağır ve dilsiz* (DS, I, 1993, 300a), anlamında bulunmaktadır. Divan-ı Lügati't-Türk'te *apa*: *ana* (DLT - 86) anlamında bulunurken Derleme Sözlüğünde *sağır, dilsiz* (DS, I, 1993, 282a) anlamında bulunmaktadır. Elde ettiğimiz veriler ile Derleme Sözlüğünde beden hastalığıyla ilgili tespit edilen kelimelerin, taranan kaynaklar içerisinde en fazla Divan-ı Lügati't-Türk'te bulunduğu tespit edilmiştir.

Beden hastalıkları ile ilgili tespit edilen verilerin oranı şu şekildedir:

- a. Deri Yüzeyinde Meydana Gelen Hastalıklar: 60
- b. Göz Hastalıkları: 24
- c. Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar: 21
- d. Bulaşıcı Hastalıklar: 19
- e. Ortopedik Hastalıklar: 18
- f. Bağırsak Hastalıkları: 17
- g. Konuşma ve Duyuma ile İlgili Hastalıklar: 13
- h. İnme Şeklinde Meydana Gelen Hastalıklar: 12
- i. Şişkinlik Şeklinde Meydana Gelen Hastalıklar: 8
- j. Çocuklarda Görülen Hastalıklar: 7
- k. Fiziksel ve Ruhsal Hastalıklar: 7
- l. Mide Hastalıkları: 7
- m. Ağız İçi Hastalıkları: 4
- n. Nöbete Neden Olan Hastalıklar: 4

Bu hastalıklardan yaşlılıktan kaynaklanan, nöbete neden olan hastalıklar, doğuştan gelen hastalıklar ortopedik hastalıklar ve göz hastalıkları uzun süreli hastalıklar grubundadır. Deri yüzeyinde meydana gelen hastalıklar, sonradan meydana gelen hastalıkların bir kısmı ve geriye kalan diğer hastalıklar kısa süreli, hafif, tedavisi mümkün olan hastalık grubundadır. *Derleme Sözlüğü*nde en çok tanımlanan vücut hastalığı, deri yüzeyinde kabarıklık şeklinde beliren hastalıktır.

Kısaltmalar

- DLT : Divânü Lügati't-Türk
 EUTS : Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
 EDPT : Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish
 GBTS : Güncel Büyük Türkçe Sözlük
 KB : Kutadgu Bilig
 KBS : Köken Bilgisi Sözlüğü
 KTS : Kıpçak Türkçesi Sözlüğü
 TS : Türkçe Sözlük

Kaynakça

- Akar, A. (2009a). Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar - I. *Turkish Studies*, 4/4, 1-11.
- Akar, A. (2009b). Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar - II. *Turkish Studies*, 4/8, 214-224.
- Ata, A. (2000). *Derleme Sözlüğünde Geçen En Eski Türkçe Kelimeler. Türkoloji Dergisi*, XIII (1), 67 - 99.
- Arat, R. R. Kutadgu Bilig-III-İndeks, (1979). İstanbul Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü.
- Büyük Sanat Terimleri Sözlüğü, (2012). [http:// www.tdk.org.tr](http://www.tdk.org.tr), Eriş.Tr.11.10.2022
- Atalay, B. (1999). *Divânü Lügati't-Türk-Dizini*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth - Century Turkish*, Oxford.
- Develioğlu, F. (2009). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doğan, A.T. (2017). Türklerin Dünyasından Uzaklaşan Türkçe Tıp Terimleri: Eski Anadolu Türkçesinden Türkiye Türkçesine. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 42, 37-57.
- Derleme Sözlüğü* (1993). I-XII. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. (2009). *Türk Dili Tarihi* 7. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdem, M.D. (2013). Ağız Sözlükçülüğü Üzerine *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. s. 95-102
- Erdem, S. (2011). *Derleme ve Tarama Sözlüklerindeki Ortak Maddelerin Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, S. (2022). Türkiye’de “Derleme Sözlüğü” ile İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*.
- Ertuş, M. Y. (2011). Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Hastalıklar. *Pamukkale Üniversitesi Enstitüsü Dergisi*.
- Gülensoy, T. (1998). “Anadolu Ağzları Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt I, Sayı 553, Ocak, s. 14-16.
- Gülensoy, T. (2011). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü-Etimolojik Sözlük Denemesi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Güneş, A. ve Baybağ, T. (2007). Psikyatrik Semptomlar ve Halk Dilindeki Karşılıkları - I. *Türk Aile Hekimliği Dergisi*.
- Güncel Büyük Türkçe Sözlük (2012). <http://www.tdk.org.tr>, Eriş.Tr.11.10.2022
- Kalay, E. (2004). “Edirne İli Ağızlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar – II”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt LXXXVIII, Sayı 633, Eylül.
- Karaca, G. (2002). Derleme Sözlüğünde Divânü Lugâti't- Türk'ten Fiiller, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaörs, M. (1994). “Derleme Sözlüğüne Katkılar: Kayseri, Isparta, Adana İllerimizden Derlemeler”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt I, Sayı 505, Ocak, s. 65-67.
- Kaya, Y. (2020). “Derleme Sözlüğü'nde psikolojik hastalıklar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research* Cilt: 13 Sayı: 73
- Kılıç, A. (1990). Anadolu Ağızlarında Fil Kökleri, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, Z. (2000). ‘Türkiye’de Ağız Sözlükleri’ *Türk Dili*, 583. 7-14.
- Özgül, A. (2021). Derleme Sözlüğü'nde Geçen “Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar”la İlgili Söz Varlığı Unsurları Üzerine. *Turkish Studies – Language*, 1351
- Özkaya, H. (2018), Arap Harfli Türkçe Tıp Yazmaları Çalışmalarında Derleme Sözlüğünden Faydalanmak. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 179-191.
- Öztek, Z. (1992). Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Seçkin, P. & Seçkin, K. (2015). Halk Dilindeki Sağlık Değişleri Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Söz, Sanat, Sağlık Sempozyumu*, (21-23 Ekim 2015), 443-447.
- Şanlı, C. (1997). “Kırklareli, Erzurum ve Artvin İllerimizden Derleme Sözlüğü'ne Katkılar – I”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt II, Sayı 552, Aralık, s. 542-547.
- Şanlı, C. (1999). “Anadolu ve Rumeli Ağızlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar – II”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt II, Sayı 572, Ağustos, s. 670- 680.
- Tahiroğlu, B. T. (2010). “Bilgisayar Destekli Sözlük Bilimi Çalışmalarında Derleme Sözlüğü Veri Tabanı Örneği”, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, A. (2007). Sağlık-Hastalık Olgusu ve Toplumsal Kökenleri (Burdur Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Isparta.
- Tekcan, M. (1990). Derleme Sözlüğünün Ağız Hususiyetleri ve Mana Değişmeleri Üzerine Bir Çalışma “D” Maddesi, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tokat, F. (2104). Çavdar ağızından derleme sözlüğüne katkılar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3 (1), 153-166.
- Tokat, F. (2012). Karakalpak Türkçesinde Tıp Terimleri. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*.
- Toparlı, R. Vural, H. Karaatlı, R. (2007). Kıpçak Türkçesi Sözlüğü Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Topçu, Ç. (2006). Divânü Lügâti't Türk Ve Anadolu Ağızlarının Söz Varlığında Ortaklaşan Fiiller, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkçe Sözlük, (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uçar, İ. (2010). Türkçede Eş Anlamlılık ve Eski Anadolu Türkçesi Tıp Yazmalarında Eş Anamlı Kelime Kullanımı.
- Zülfikar, H. (2020). Gündemi meşgul eden sağlık terimleri. *Türk Dili Dergisi*.